

جغرافیا و توسعه شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶

وصول مقاله : ۱۳۹۵/۰۴/۱۷

تأیید نهایی : ۱۳۹۶/۰۳/۲۷

صفحات : ۲۴۲ - ۲۲۵

ذهنیت‌سنجی ساکنان محله‌های جدید و برنامه‌ریزی شده در ارتباط

با مؤلفه‌های کیفیت زندگی (نمونه موردی: محله جاهدشهر مشهد)

دکتر فاطمه محمدنیای قرانی^۱، مرضیه تیموری^۲، محمدعلی خانی‌زاده^{۳*}

چکیده

توجه صرف به رشد شهرها و بازماندن از رویکردهای توسعه‌ای نسبت به شهرها موجب به وجود آمدن پدیده‌های ماکروسفالی در آنها شده است و این موضوع تأثیر مستقیم در سطح کیفیت زندگی در شهرها دارد. نکته قابل توجه در مواجهه با کیفیت زندگی، در نظر گرفتن آن در همه ابعاد (ذهنی و عینی) است تا بتواند به صورت جامع مورد ارزیابی قرار گیرد؛ از این رو، مقاله حاضر با هدف تحلیل و بررسی کیفیت زندگی (دو بُعد عینی و ذهنی) در محله‌های برنامه‌ریزی شده شهری به دنبال ارتقای کیفیت زندگی در این دست از محله‌ها از طریق افزایش مؤلفه‌های محیطی است. محله مورد مطالعه، محله جاهدشهر واقع در منطقه ۱۲ شهر مشهد است. معیارها و شاخص‌های کیفیت عینی و ذهنی زندگی در ۴ سطح به صورت سلسله مراتبی تدوین شده‌اند. روش مورد استفاده از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۷۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده و روش توزیع پرسشنامه تصادفی ساده است. در تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است. با توجه به نتایج به دست آمده، میزان کیفیت ذهنی زندگی در محله جاهدشهر از نظر ساکنان در حد متوسط رو به ضعیف (فقط در بخش حمل و نقل خوب) و میزان کیفیت عینی زندگی در حد متوسط رو به بالا (فقط در مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و اوقات فراغت متوسط رو به ضعیف) ارزیابی شده است. کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی (عینی و ذهنی)، محله‌های برنامه‌ریزی شده، محله جاهدشهر.

مقدمه و بیان مسئله

بحث کیفیت زندگی به تازگی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است (عظیمی، ۱۳۸۹: ۴). این مبحث یک موضوع چندرشته‌ای و یک مفهوم چند بعدی است (Wish, 1986: 93). سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را چنین تعریف می‌کند، "کیفیت زندگی ادراک فرد از موقعیت زندگی خود در چارچوب نظام‌های فرهنگی و ارزشی است که در آن زندگی می‌کند و با اهداف، معیارها و دغدغه‌های او رابطه دارد. این امر بسیار گسترده است و به شیوه‌ای پیچیده تحت تأثیر سلامت فیزیکی، حالت روانی و میزان استقلال و روابط او با جنبه‌های مهم محیط وی قرار دارد" (نوغانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۱۴). پس موضوعی کاملاً ذهنی بوده، توسط دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه‌های مختلف زندگی استوار است (نجات، ۱۳۸۷: ۵۷). اگرچه مفهوم کیفیت زندگی شهر شامل لایه‌هایی از معانی و مفاهیم است، مفهوم کلی آن به‌طور عمده شامل دو جنبه است: عینی و ذهنی (Dajian, 2010: 34). مفهوم کیفیت زندگی شهری زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که انتظار می‌رود جمعیت جهان در ابتدای قرن آینده به جایی بین ۷/۶ تا ۹/۴ میلیارد نفر و جمعیت شهرنشین به ۵۰ درصد برسد (Ulengin & et al, 2001: 361). دربارۀ کیفیت زندگی شهری، منجر به علاقه فزاینده در یافته‌هایی که به دنبال اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مکان‌های خاص هستند، شده است (Oktay & et al, 2010: 27). فرض اساسی رویکردهای بسیاری به برنامه‌ریزی و طراحی این است که نقاط، ممکن است به منظور ارتقای کیفیت زندگی مردم طراحی شده باشد. بسیاری از افراد انتظار دارند که در شهرها و مناطق شهری زندگی کنند؛ بنابراین، بررسی رابطه بین

ویژگی‌های این مکان‌ها و درک ساکنان از کیفیت زندگی مهم به نظر می‌رسد (Marans, 2012: 10). بر این اساس نیل به جامعه بالنده و برخوردار از توسعه اجتماعی پایدار در گرو داشتن جامعه‌ای است که کیفیت زندگی آن در مقیاس فردی و جامعه‌ای، در وضعیت مطلوب و قابل قبولی قرار داشته باشد. بی‌گمان این مهم هرگز بدون شناخت و تحلیل دقیق، انتقادی و عالمانه از جامعه، محقق نخواهد شد (سرای و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). در ایران یکی از موارد مهم فرایند شهرنشینی در دوران معاصر، شکل‌گیری و گسترش سریع جمعیتی و کالبدی کلانشهرهای آن است. رشد کلانشهرها در ایران متأثر از عوامل گوناگونی در طول ۶۰ سال گذشته، باعث افزایش جمعیت و سطح کالبدی این نوع شهرها شده است (غلامی و دیگران، ۱۳۸۹: ۷). در نتیجه این رشد ناگهانی جمعیت و به بیان بهتر انفجار جمعیت، خدمات و تسهیلات پاسخگوی نیاز این رشد نخواهد بود؛ به همین دلیل، بنابراین سطح کیفیت زندگی در این مکان‌ها پایین می‌آید.

کلان‌شهر مشهد نیز همانند سایر کلان‌شهرهای ایران با روند سریع شهری شدن با توسعه‌ای نامتوازن همراه بوده و از مشکلات و معضلات بسیاری رنج می‌برد. عمده‌ترین مشکل کلان‌شهر مشهد، رشد فزاینده جمعیت به دلیل تمرکز کار و سرمایه و کمبود مسکن به خصوص برای اقشار متوسط و ضعیف جامعه است. طی دوره آماری ۱۰ ساله ۱۳۸۵-۱۳۷۵، حدود ۶۳۱۸۲۹ نفر مهاجر وارد استان خراسان شده که ۶۱ درصد آن (۳۸۴۵۰۱ نفر) وارد مشهد شده‌اند (رهنما، ۱۳۸۹: ۱۶). در آماری دیگر، طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵، سهم جمعیت شهر مشهد از مجموعه شهری خود، از ۶۰/۹ درصد به ۷۵/۳ درصد افزایش یافته است. این شهر از نظر وسعت تا سال ۱۳۸۵ تقریباً ۲۰ برابر شده و از ۱۰ کیلومتر مربع به ۲۰۰ کیلومتر مربع

(محمندیای قرائی و دیگران، ۱۳۹۵: ۲). در این پژوهش محله‌های تازه‌ساخت واقع در منطقه ۱۲ است، به عنوان مطالعه موردی انتخاب شد.

محدوده مورد مطالعه

محله‌های جدید شهر در شمال غربی مشهد و در ناحیه ۱ شهرداری منطقه ۱۲ واقع شده است. جمعیت آن برابر با ۱۳۵۸۷ نفر، شامل ۶۸۸۴ نفر مرد (۵۰/۶۶) و ۶۷۰۳ نفر زن (۴۹/۳۳) می‌باشد و مساحتی در حدود ۷۴/۲ هکتار را در بر گرفته است. این محله از غرب و جنوب به اراضی فضای سبز حفاظتی پیشنهادی طرح جامع و از شرق به شهرک اتوبوسرانی و از شمال به طرح آماده‌سازی امامیه غربی محدود می‌شود (مهندسان مشاور نقش محیط‌زیست، ۱۳۸۹: ۱۰).

رسیده است (غلامی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳). یکی از سیاست‌های اتخاذی دولت در برخورد با این مشکل، ایجاد مجموعه‌های مسکونی برنامه‌ریزی شده در توسعه‌های جدید این شهر می‌باشد. مجتمع‌های تازه‌ساخت شهرک غرب نمونه‌ای از تحقق این سیاست‌ها است.

در برنامه‌ریزی و طراحی این مجموعه‌های مسکونی، رعایت اصول و معیارهای کیفیت زندگی در ارزیابی مثبت شهروندان از کیفیت محیط زندگی آنان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پیامد نامطلوب این کم‌توجهی، شکل‌گیری ساختمان‌های بی‌روح بدون روابط اجتماعی خودانگیخته بوده و به تبع میزان مشارکت و اعتماد بین ساکنان کاهش یافته و در نتیجه افراد ساکن در این‌گونه مجموعه‌های مسکونی ارزیابی مثبتی نسبت به کیفیت زندگی خود ندارند

شکل ۱: موقعیت محله در کشور، استان، شهر و منطقه

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

از نوع کاربردی است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از روش کتابخانه‌ای- اسنادی و میدانی- پیمایشی بهره گرفته شده است. چارچوب نظری و مفاهیم پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و سپس به منظور اندازه‌گیری متغیرهای کیفیت ذهنی

روش تحقیق

تمرکز این پژوهش به بررسی کیفیت عینی و ذهنی زندگی در محله‌های جدید شهر واقع در منطقه ۱۲، شهرداری مشهد است. این تحقیق به لحاظ روش تحقیق، توصیفی- تحلیلی و به لحاظ ماهیت تحقیق،

زندگی جایگزین ایده ثروت به مثابه هدف اصلی توسعه اجتماعی شده است (ماجدی و لهاسبی زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۰؛ میری، ۱۳۸۹: ۲۸).

کیفیت زندگی مفهومی چند وجهی است که هم در سطح خرد از آن استفاده می شود و هم در سطح کلان. علاوه بر این باید گفت که این مفهوم ترکیبی از شرایط عینی و ذهنی زندگی را نیز دربر دارد. جنبه ذهنی آن به احساس رضایت به طور عام اشاره دارد و جنبه عینی آن به پاسخ گویی به تقاضاهای فرهنگی و اجتماعی برای ثروت مادی، پایگاه اجتماعی و بهزیستی جسمانی برمی گردد (Phillips, 2006: گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۲۸).

لیو سه رویکرد را در بررسی مفهوم کیفیت زندگی ارائه می دهد: ۱- تعریف کیفیت زندگی براساس عناصر تشکیل دهنده آن، مانند شادکامی، رضایت مندی، ثروت، سبک زندگی و...؛ ۲- تعریف کیفیت زندگی از طریق به کارگیری شاخص های عینی و ذهنی اجتماعی مانند تولید ناخالص داخلی، بهداشت، شاخص رفاه، شاخص آموزش؛ ۳- تعریف کیفیت زندگی بر اساس تعیین متغیرها یا عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی و توجه به زمینه ها و شرایطی که در آن سطح کیفیت زندگی تعیین می شود (liu, 1976).

براگمن و دیگران (۲۰۰۷) و حریرچی و همکاران (۱۳۸۸) نیز کیفیت زندگی را استانداردهای زندگی مانند شغل مناسب، درآمد، مسکن، آموزش، سلامتی بهداشت، درمان و کیفیت محیطی که در آن زندگی می کنند، خدمات، امنیت و محیط زیست (بخش عینی) و رضایت از زندگی (بخش ذهنی) می دانند. نتایج مطالعه کستنزا و دیگران (۲۰۰۷) نشان می دهد که ترکیبی از روش های عینی و ذهنی برای تعیین کیفیت زندگی، می تواند این واژه را بهتر ترسیم کند. به این ترتیب، کیفیت زندگی از دو مؤلفه تأمین نیازهای انسان و رفاه تشکیل شده است. سازمان

زندگی و کیفیت عینی زندگی در بخش نمونه موردی، از روش میدانی اعم از مشاهده مستقیم، مصاحبه و پرسشنامه استفاده شد. با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. به تعداد نمونه پرسشنامه در بین ساکنان محله به صورت تصادفی پخش و گردآوری شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ها ۰/۹۱۵ و برای هر یک از ابعاد آن ۰/۷ است. برای تجزیه و تحلیل داده ها و بررسی فرضیه ها از نرم افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است.

هدف اصلی تحقیق ذهنیت سنجی ساکنان محله های جدید و برنامه ریزی شده در ارتباط با مؤلفه های کیفیت زندگی است که با عنایت توجه به این موضوع و پس از مشخص شدن مدل های مربوط به سنجش مؤلفه های کیفیت زندگی در محدوده مطالعاتی، سؤالات مربوط به شاخص ها از طریق پرسشنامه در میان ساکنان این محدوده توزیع و جمع آوری شد، سپس یافته های به دست آمده از این تحقیق در بخش های زیر ارائه شد:

آمار توصیفی: در این بخش از شاخص های مرکزی مانند میانگین، شاخص های پراکندگی و فراوانی برای یافته های تحقیق استفاده شده است.

آمار استنباطی و تحلیلی: در این بخش از تحقیق با استفاده از روش ایموس به بررسی روابط بین هر یک از معیارها با متغیرهای اصلی تحقیق و همچنین به بررسی روابط بین متغیرهای اصلی پرداخته شده است.

مبانی نظری

کیفیت زندگی

طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاست گذاری های بسیاری از کشورها تأثیرگذار بوده است. مفهوم کیفیت

انعکاس می‌دهد که از طریق بررسی و مطالعه درک، روح از طریق رضایت‌مندی از زندگی شهری حاصل می‌شود. در حالی که شاخص‌های عینی دلالت بر شرایط خارجی یا ملموس از زندگی دارد (Tesfazghi et al, 2010; Senlier, et al, 2009, Das, 2008, Foo, 2000) که اغلب از داده‌های ثانویه مانند داده‌های جمعیتی و اقتصادی-اجتماعی و گزارش‌های موجود از خدمات عمومی مشتق شده است (Teklay, 2012). در تحلیلی نهایی، کیفیت زندگی را می‌توان تعادل در تأمین و ارضای نیازهای زیست‌شناختی و انسانی و یکپارچه‌سازی مردم در عرصه‌ها و موقعیت‌های اجتماعی آنها که با تعیین قواعد تجربی نیازهای بشر مرتبط است دانست (سیکبار و دیگران، ۱۳۹۰). با توجه به تعاریف ارائه شده می‌توان واژه‌های کلیدی مورد استفاده در تعریف کیفیت زندگی را این گونه خلاصه کرد: واقعیات ذهنی، برخورداری، بهزیستی رضایت از زندگی و نیازهای انسانی (رضوانی و دیگران، ۱۳۸۹).

بهداشت جهانی کیفیت زندگی را بهزیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی می‌داند (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۱). واحد پژوهش کیفیت زندگی دانشگاه تورنتو (۲۰۰۷) کیفیت زندگی را به عنوان میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگی تعریف می‌کند. کیفیت زندگی سه وجه دارد؛ "بودن" که از موجودیت فرد بحث می‌کند، "تعلق" که از ارتباط فرد با محیط صحبت می‌کند و "شدن" که به فعالیت‌های هدفمند فرد برای دستیابی به اهداف و آرزوهایش اشاره دارد (Phillips, 2006؛ گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۳-۶۴).

داس کیفیت زندگی را بهزیستی مردم و محیط زندگی اطراف آنها می‌داند (Das, 2008). برای سنجش کیفیت زندگی عمدتاً از شاخص‌های عینی و ذهنی یا ترکیبی از دو استفاده می‌شود. اما در اندازه‌گیری‌ها اغلب شاخص‌های ذهنی یا عینی به‌طور مجزا فرض می‌شوند (Shin et al, 2003). شاخص‌های ذهنی در واقع استنباط یا رضایت‌مندی افراد را از زندگی‌شان

جدول ۱: نکات کلیدی و مورد تأکید در تعاریف ارائه شده از کیفیت زندگی

نکات کلیدی و مورد تأکید	پژوهشگر
- تقسیم کیفیت به دو جنبه عینی و ذهنی - جنبه ذهنی را احساس رضایت می‌داند - جنبه عینی را پاسخ‌گویی به تقاضاهای فرهنگی و اجتماعی برای ثروت مادی، پایگاه اجتماعی و بهزیستی جسمانی می‌داند	فیلیپس، ۲۰۰۶
- واژه‌های ساده و روشن با مفهومی پیچیده - دارای قابلیت تعریف شدن توسط نظام‌های متنوع - مورد استفاده برای توصیف همه روابط، پویایی و ارتباط مشبک بین همه ویژگی‌های فیزیکی	هامان سراج، ۲۰۱۲
- قابلیت تعریف شدن	لیو، ۱۹۷۶
- رضایت فرد از زندگی و محیط پیرامون	کاتر، ۱۹۷۶
- مفهومی اظر بر افراد - قابلیت تعیین از طریق تعامل پویای بین فرد مفروض، جامعه و محل سکونت او	مالمن، ۱۹۷۶
- حالتی که فرد نسبت به خود، طبیعت و جامعه احساس آرامش درونی داشته باشد - داشتن هدف و برخورداری از روابط مناسب با دیگران (عمده‌ترین عوامل مؤثر) - دارای دو بُعد عینی و ذهنی	دیوان، ۲۰۰۰
- استانداردهای عینی و ذهنی برای زندگی تعریف کرده و آنها را مسبب و عامل اصلی کیفیت زندگی می‌داند	براگمن و حریرچی، ۲۰۰۷

نکات کلیدی و مورد تأکید	پژوهشگر
- ترکیبی از دو بُعد عینی و ذهنی - مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده: ۱- نیازهای انسان، ۲- رفاه	کستنزا و دیگران، ۲۰۰۷
- تعریف در دو سطح خرد و کلان - مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده در سطح کلان: درآمد و اشتغال، مسکن، آموزش و پرورش - مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده در سطح خرد: درک کلی کیفیت زندگی، تجارب و ارزش‌های فرد و معرف‌های مرتبط مانند رفاه، خوشبختی و رضایت از زندگی	براون و دیگران، ۲۰۰۴
- بهزیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی - ادراک فرد از موقعیت زندگی خود - اهداف و معیارها، دغدغه‌های شخصی، سلامت فیزیکی، حالت روانی و میزان استقلال و روابط شخصی با جنبه‌های مهم محیط وی را از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ادراک شخص می‌داند	سازمان بهداشت جهانی، ۱۹۹۹
- میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگی اش - دارای ۳ وجه "بودن"، "تعلق" و "شدن"	واحد پژوهش کیفیت زندگی دانشگاه تورنتو، ۲۰۰۷
- منعکس‌کننده شرایط زندگی و رفاه افراد	اسمیت، ۱۹۷۳
- ادراک فرد از رفاه	فرانس و پاورس، ۱۹۸۵
- درجه رضایت در تجارب زندگی فرد	زان، ۱۹۹۲
- نشان‌دهنده ویژگی‌های کلی اقتصادی-اجتماعی جامعه در یک ناحیه - ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه اجتماع - تأکید بر جنبه‌های عینی	پال، ۲۰۰۵

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵

محله‌های برنامه‌ریزی شده

ساکن خود داشته باشند. توسعه محله‌ای نیازمند درگیری فعالانه مردمی است که در موضوع یا مسئله‌ای که بر زندگی آنها اثر می‌گذارد، بتوانند با مشارکت و همکاری همدیگر بر آن مشکلات غلبه کرده و یا آنها را تعدیل کنند. هدف از برنامه‌ریزی مردم محور محله‌ای، بهبود بخشیدن شرایط زندگی اهالی محله به وسیله تشویق ساکنان آن برای کمک به یکدیگر و ارائه راه‌حل انجام خدمات توسط افراد محله و همکاری با یکدیگر است که در نهایت به بهبود شرایط محله‌ای منجر می‌شود. این برنامه‌ریزی دارای ابعاد بسیار گوناگونی است که با توجه به اهمیت مشارکت مردم در فرایند این برنامه‌ریزی، مهمترین آنها نگاه به سرمایه اجتماعی استفاده از سرمایه‌های اجتماعی موجود در محله‌های شهری (به‌ویژه محله‌های اسکان غیر رسمی) در جهت بهبود وضعیت محله است (فنی و دویران، ۱۳۸۸: ۱۴). محله

محله به عنوان نهاد با اجتماع و یا اجتماع محلی رابطه زیادی دارد، به طوری که اکثر پژوهشگران آنها را تقریباً به یک معنی به کار می‌برند (سند کاربردی میزگرد تخصصی توسعه محله‌ای، اسفند ۱۳۸۳: ۳۰).

شکویی محله را ناشی از تجمع، پیوستگی، معاشرت، روابط همسایگی و اتحاد غیررسمی میان گروهی می‌داند که تشکیل واحدی به نام محله را می‌دهد (شکویی، ۱۳۷۲: ۴۸).

از برنامه‌ریزی محله‌ای تعاریف مختلف و متعددی وجود دارد که بعضاً در این تعاریف به این مفهوم به صورت مونوگرافیستی نگاه شده و تنها به یک جنبه آن پرداخته شده است. درحالی که برنامه‌ریزی محله‌ای یک مداخله ساختمند و برنامه‌ریزی شده است که موجب می‌شود اجتماعات بر شرایط زندگی ساکن در آن تأثیرگذار بوده و کنترل بیشتری بر محیط

برنامه‌ریزی می‌شوند و به عنوان برنامه‌ریزی جهت‌دار شناخته می‌شوند. محلات برنامه‌ریزی شده، مناطق شهری مشخص با یک ترکیب متعادل از فعالیت‌های انسانی هستند که در اطراف یک مرکز شهری خاص وجود دارند (Cown, 2007: 257).

برنامه‌ریزی شده، اجتماعی است که بر پایه برنامه‌های معین و از پیش طراحی شده پدید آمده و سازمان یافته باشد؛ یعنی این نوع محله‌ها بر پایه برنامه‌ریزی بر اساس شناخت نیازهای کوتاه‌مدت و بلندمدت به وجود می‌آیند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۵: ۲۷۹-۲۷۸). این نوع محلات معمولاً برای رفع نیازهایی در آینده،

جدول ۲: دیدگاه‌های مختلف در رابطه با محله

دیدگاه‌ها	مفاهیم مورد تأکید
جامعه‌شناسی شهری	<ul style="list-style-type: none"> - دارای واحدهای اجتماعی حقیقی با ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و به خصوص اقتصادی مشابه - به وجود آمدن به واسطه نوعی همبستگی و روابط متقابل - دارای نام و خصوصیات اجتماعی معین
علوم اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - محله را مجموعه‌ای از "۱- حوزه کوچک مسکونی؛ ۲- ساکنان چنین حوزه‌ای؛ ۳- روابطی که میان ساکنان وجود دارد" می‌دانند. - تأکید بر اهمیت نقش "گروه‌های اولیه" همچون خانواده و گروه‌های بازی کودکان - تأکید بر حفظ و تقویت صمیمیت در محله‌ها
جغرافیای شهری و اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - دارای مکانی معین - دارای برخورد‌های فراوان "نخستین" یا "روپارویی" با یکدیگر - فراهم‌کننده فرصت دیدار با یکدیگر و شرکت در گذران زندگی روزمره - فراهم‌کننده فرصت تلاش برای حل مشکلات با همکاری یکدیگر - تأکید بر تأثیرات موقعیت مکانی بر حس همسایگی و محله
برنامه‌ریزی شهری	<ul style="list-style-type: none"> - محدوده‌ای از شهر که قابلیت شناسایی دارد - محدوده‌ای واجد ترکیبی از کاربری‌های تأمین‌کننده نیازهای ساکنان - پایه کل تقسیمات شهری - خیابان‌ها عمده‌ترین نقش را در تعیین مرزهای آن دارند - مکانی دارای خانه‌هایی برای زندگی و کاربری‌هایی همچون پارک، مدرسه، فروشگاه و ... - مکانی اجتماعی - بافتی کالبدی که اجتماع محلی را در درون خود جای داده است - دارای بافت اقتصادی-اجتماعی و کارکردی متفاوت

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵

چارچوب نظری تحقیق

بخش کیفیت عینی زندگی و کیفیت ذهنی زندگی پرداخته شده است.

در این قسمت از تحقیق براساس بررسی و مطالعه تحقیقاتی که پیش از این به تفصیل بیان شد، به تدوین معیارها، زیرمعیارها و شاخص‌هایی در دو

جدول ۳: شاخص‌های کیفیت عینی زندگی

ابعاد مطالعاتی	معیار	زیر معیار	شاخص
کالبدی- فضایی	مسکن	تراکم ساختمانی	تعداد طبقات ساختمانی
		کیفیت بناها	نوع مصالح سازه
			نوع مصالح نما
عملکردی- ساختاری	دسترسی به خدمات	دسترسی به مهدکودک	تعداد مهدکودک
			فواصل دسترسی به مهدکودک
		دسترسی به دبستان	تعداد دبستان
			فواصل دسترسی به دبستان
		دسترسی به ورزشی محله	تعداد زمین‌های ورزشی
			فواصل دسترسی به ورزشی
		دسترسی به مرکز بهداشتی درمانی	تعداد مراکز بهداشتی
			فواصل دسترسی به مراکز بهداشتی
		دسترسی به مرکز فرهنگی	تعداد مراکز فرهنگی
			فواصل دسترسی به مراکز فرهنگی
		دسترسی به مراکز مذهبی	تعداد مراکز مذهبی
			فواصل دسترسی به مراکز مذهبی
		دسترسی به پارک محله	تعداد پارک
			فواصل دسترسی به پارک
		دسترسی به مراکز خرید روزانه	تعداد مراکز خرید
			فواصل دسترسی به مراکز خرید
		اقتصاد خانوار	میزان درآمد خانوار
میزان وقت کاری			
حمل و نقل	ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی	تعداد ایستگاه‌های اتوبوس در محله	
		فواصل دسترسی به ایستگاه‌های اتوبوس	
فرهنگی- اجتماعی	اوقات فراغت	فضاهای گذران اوقات فراغت	کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت
			نحوه دسترسی به فضاهای اوقات فراغت
			فواصل دسترسی به فضاهای اوقات فراغت
	امنیت اجتماعی	احساس امنیت در مکان زندگی	مساحت فضاهای مخروبه و متروکه
			نورپردازی در شب
		تعداد مراکز فعال محلی	

مأخذ: نگارندگان یا بهره‌گیری از: داداش‌پور و روشنی، ۱۳۹۱؛ کوکی، ۱۳۸۹؛ امین‌زاده گوهرریزی و کاکاوند، ۱۳۹۲؛ حاجی‌نژاد و زمانی، ۱۳۹۰؛ رضوانی، ۱۳۸۹
Healthy city Toronto, 1993 Feneri & Karanikolas, 2013 ; Massam, 2002; Ulengin and et al, 2001 Mc Crea , 2006

جدول ۴: شاخص‌های کیفیت ذهنی زندگی

ابعاد مطالعاتی	معیار	زیر معیار	شاخص	
کالبدی- فضایی	ساختمان	زیبایی‌شناسی ساختمان و بنا	زیبایی نمای ساختمان	
		تراکم ساختمانی	میزان محصوریت فضایی	
	بهداشت و سلامت محیط زندگی	نظافت و پاکیزگی	تمیز بودن معابر و مکان‌های عمومی	بوهای آزاردهنده
عوامل آلوده‌کننده محیطی		صداهای آزاردهنده		
سرزندگی محله	تنوع فعالیتی	کاربری‌های فعال در شب و روز		
	حضورپذیری	وجود محل‌های مناسب برای تجمع همسایگان		
عملکردی- ساختاری	رضایت از خدمات محله‌ای	خدمات رفاه اجتماعی	میزان رضایت از خدمات اجتماعی	
		خدمات تفریحی	میزان رضایت از خدمات تفریحی	
		خدمات تجاری	میزان رضایت از خدمات تجاری	
اقتصادی	اقتصاد خانوار	بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی	میزان بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی	
		اشتغال	میزان رضایت شغلی	
حمل و نقل	حمل و نقل عمومی	کارایی سیستم حمل و نقل عمومی	میزان رضایت از سیستم حمل و نقل عمومی	
فرهنگی- اجتماعی	روابط اجتماعی	نحوه و نوع ارتباط مردم محله با هم	میزان ارتباط بین همسایگان	
		مشارکت	میزان شرکت در فعالیت‌های جمعی در محله	
	حس تعلق	مشارکت در امور مربوط به محل زندگی	میزان فعالیت برای حل مسائل و مشکلات محله	
			عناصر یادمانی	وجود عناصر شاخص و یادمانی

مأخذ: نگارندگان با بهره‌گیری از: (امین‌زاده گوهرریزی و کاکاوند، ۱۳۹۲؛ داداش پور و روشنی، ۱۳۹۱؛ شاطریان، اشتویی و گنجی‌پور، ۱۳۹۱؛ مولودی، رفعیان و پورطاهری، ۱۳۹۰؛ کوکی، ۱۳۸۹)، احمدی و نادری کروندان (۱۳۹۲)، حاجی‌نژاد و زمانی (۱۳۹۰)، قالیباف، ۱۳۹۰؛ مولودی، رفعیان و پورطاهری، ۱۳۹۰؛ رضوانی، ۱۳۸۹؛ راستابین و همکاران، ۱۳۹۱؛ قرایی، ۱۳۹۱؛ براتی و یزدان‌پناه شاه‌آبادی، ۱۳۹۰؛ Feneri & Karamikolas, 2013; Healthy city Toronto, 1993؛ Massam, 2002

یافته‌های تحقیق

زندگی) به تفکیک ابعاد مطالعاتی پرداخته شده است. در این راستا از شاخص‌های مرکزی مانند میانگین، شاخص‌های پراکندگی و فراوانی برای یافته‌های تحقیق استفاده شده است.

آزمون‌های آماری

در بررسی و تحلیل روابط میان شاخص‌های پژوهش و متغیرهای زمینه‌ای پاسخگویان در پژوهش حاضر از آزمون‌های t استودنت و V کرامر استفاده شده است. همچنین در بررسی و تحلیل روابط میان معیارها- زیرمعیارها و شاخص‌های پژوهش از مدل‌های تحلیل عامل تأییدی و روابط رگرسیونی استفاده شده است.

هدف اصلی تحقیق حاضر، بررسی کیفیت عینی و ذهنی زندگی است که با عنایت به این موضوع و پس از مشخص شدن مدل‌های مربوط به سنجش کیفیت زندگی عینی و کیفیت ذهنی زندگی در محدوده مطالعاتی، سؤالات مربوط به شاخص‌ها از طریق پرسشنامه در میان ساکنان این محدوده جمع‌آوری شد.

یافته‌های توصیفی

در این بخش از پژوهش به بررسی معیارها و زیرمعیارهای تدوین شده برای هر یک از متغیرهای اصلی تحقیق (کیفیت عینی زندگی و کیفیت ذهنی

کیفیت زندگی عینی

۱- کالبدی فضایی

- مسکن: مؤلفه‌های سنجش وضعیت، تراکم ساختمانی و کیفیت بناها می‌باشد. میانگین وضعیت مسکن ۳/۵ در بازه ۱ تا ۵ است که در وضعیت متوسط رو به خوب قرار دارد.

- تراکم ساختمانی: ۲۸ درصد تراکم ساختمانی ۱ طبقه، ۱۴ درصد تراکم ساختمانی ۲ طبقه، ۳۷ درصد تراکم ساختمانی ۳ طبقه و ۵ درصد تراکم ساختمانی ۴ طبقه و بالاتر.

- کیفیت بناها: ۴۰ درصد کیفیت پایین، ۳۷ درصد متوسط و ۲۳ درصد کیفیت بالا.

۲- عملکردی- ساختاری

- دسترسی به خدمات؛ مؤلفه‌های مورد سنجش: ورزشی محله، مراکز فرهنگی، مراکز خرید روزانه، پارک محله‌ای، مهد کودک، دبستان، بهداشتی درمانی و مراکز مذهبی. میانگین وضعیت دسترسی به خدمات در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت خوب.

۳- اقتصادی

- اقتصاد خانوار: مؤلفه‌های سنجیده شده، میزان درآمد خانوار و اشتغال. میانگین وضعیت اقتصاد خانوار ۲/۶۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

۴- حمل و نقل

- ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی؛ مؤلفه‌های مورد سنجش: فراوانی ایستگاه‌های اتوبوس و تعداد اتوبوس می‌باشد. میانگین وضعیت حمل و نقل ۳/۳۸ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به خوب.

۵- فرهنگی- اجتماعی

- اوقات فراغت: مؤلفه‌های اوقات فراغت شامل فضاهای گذران اوقات فراغت است. میانگین وضعیت اوقات فراغت ۲/۶۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

- آمینیت اجتماعی: میانگین وضعیت امنیت اجتماعی ۲/۷۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

کیفیت ذهنی زندگی

۱- کالبدی فضایی

- ساختمان: مؤلفه‌های مورد سنجش: زیبایی‌شناسی و تراکم. میزان رضایتمندی از بنا، میانگین وضعیت ساختمان ۲/۷۱ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

- بهداشت و سلامت محیط زندگی؛ مؤلفه‌های بهداشت و سلامت محیط زندگی شامل نظافت و پاکیزگی و عوامل آلوده‌کننده محیط است. میانگین وضعیت بهداشت محیط ۳/۶۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت خوب.

- سرزندگی محله؛ مؤلفه‌ها: تنوع فعالیتی و حضورپذیری. میانگین وضعیت سرزندگی ۲/۴۵ در بازه ۱ تا ۵، وضعیت ضعیف.

۲- عملکردی- ساختاری

- رضایت از خدمات محله‌ای: شامل خدمات رفاه اجتماعی، خدمات تفریحی و خدمات تجاری می‌باشد. میانگین وضعیت خدمات محله‌ای ۲/۸۳ در بازه ۱ تا ۵، وضعیت متوسط رو به خوب.

- خدمات رفاه اجتماعی: رضایت از خدمات رفاه اجتماعی. میانگین وضعیت ۲/۶۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

- خدمات تفریحی: رضایت از خدمات تفریحی: میانگین وضعیت ۲/۸۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

- خدمات تجاری: میانگین وضعیت خدمات تجاری ۲/۹۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط.

۳- اقتصادی

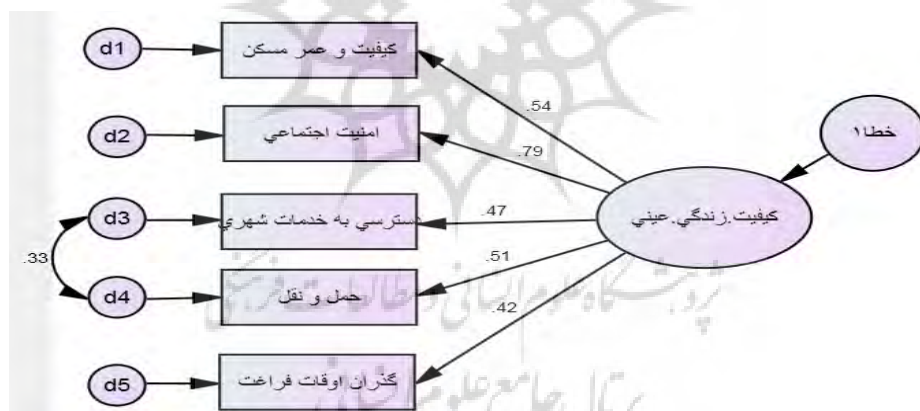
- اقتصاد خانوار مؤلفه‌های اقتصاد شامل بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی و اشتغال. رضایت از اقتصاد خانوار: میانگین: ۲/۸۷ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

یافته‌های تحلیل - استنباطی

کیفیت عینی زندگی

در بررسی معیارهای این متغیر از میان معیارهای مطرح شده، معیار اقتصاد خانوار به دلیل عدم تأثیر معنادار بر متغیر کیفیت زندگی عینی و تأثیر منفی بر برازش‌های تأیید مدل حذف شده است.

طبق نتایج به‌دست آمده که در مدل زیر نیز قابل مشاهده است، معیارهای امنیت اجتماعی با اندازه تأثیر ۶۳ درصد، کیفیت و عمر مسکن با اندازه تأثیر ۳۰ درصد، دسترسی به حمل و نقل عمومی با اندازه تأثیر ۲۶ درصد، دسترسی به خدمات شهری با اندازه تأثیر ۲۲ درصد و دسترسی به خدمات شهری برای گذران اوقات فراغت با اندازه تأثیر ۱۷ درصد به ترتیب بر کیفیت زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند.

شکل ۲: خروجی ترسیمی مدل تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

(نمودار Baseline Comparisons) نزدیک به ۰/۹۰ و بیشتر هستند و شاخص‌های برازش مقتصد (نمودار Parsimony-Adjusted Measures) بزرگتر از ۰/۵۰ و همچنین شاخص RMSEA که مقدار ۰/۰۹۱ را نشان می‌دهد همگی تأییدکننده این نتیجه است که مدل تدوین شده قابل قبول تلقی می‌شود.

۴- حمل و نقل

حمل و نقل عمومی: مؤلفه‌ها شامل کارایی سیستم است. میانگین وضعیت: ۳/۲۰ و وضعیت متوسط رو به خوب.

۵- فرهنگی- اجتماعی

روابط اجتماعی: مؤلفه‌های شامل میانگین ۲/۵۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.
 مشارکت: شامل امور مربوط به محل زندگی در سطح محله. میانگین وضعیت ۲/۶۵ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.
 حس تعلق: مؤلفه یادمانی است. میانگین ۲/۸۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط رو به ضعیف.

برازش مدل: شاخص‌های کلی برازش نشان می‌دهند که مدل اندازه‌گیری فوق تا حد زیادی قابل قبول است، هر چند ممکن است با برخی اصلاحات جزئی بتوان آن را بهبود بخشید. نتایج نشان می‌دهد که نسبت کای اسکور به‌درجه آزادی (CMIN/DF= 2.495) است مقدار P آن کمتر از ۰/۰۵ بوده و معناداری آن را نشان می‌دهد. همچنین شاخص‌های برازش تطبیقی

CMIN

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	11	9.980	4	.041	2.495
Saturated model	15	.000	0		
Independence model	5	163.334	10	.000	16.333

مأخذ: مطالعات میدانی نگرندگان، ۱۳۹۵

جدول ۵: روابط بین معیارهای انتخابی با کیفیت زندگی عینی

		Estimate	S.E.	C.R.	P	S.Estimate	اندازه تأثیر
کیفیت و عمر مسکن	عینی <---	2.581	.505	5.108	***	0.54	0.30
امنیت اجتماعی	عینی <---	1.000				0.79	0.63
دسترسی به خدمات	عینی <---	.956	.211	4.532	***	0.47	0.22
حمل و نقل	عینی <---	.849	.176	4.818	***	0.51	0.26
گذران اوقات فراغت	عینی <---	.721	.168	4.290	***	0.42	0.17

مأخذ: مطالعات میدانی نگرندگان، ۱۳۹۵

جدول ۶: میانگین میزان متغیر کیفیت زندگی عینی

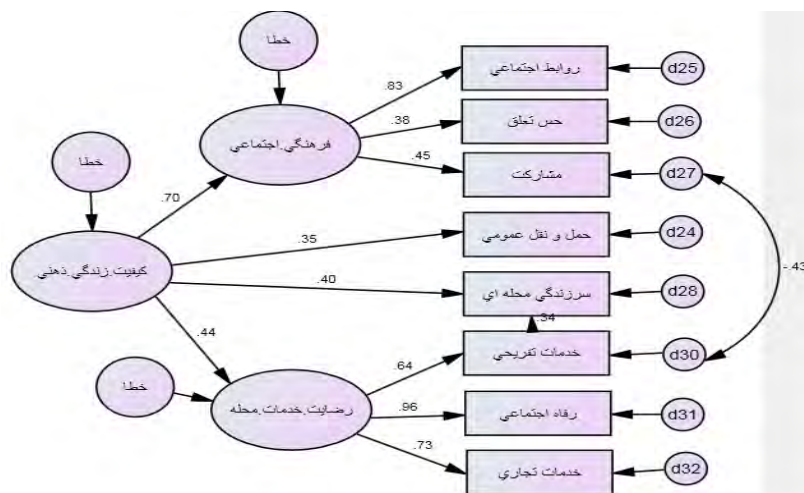
وضعیت کل	میانگین کل	وضعیت معیارها	میانگین امتیاز معیارها	معیار	متغیر اصلی
متوسط رو به بالا	۳,۲۲	خوب	۳,۵	مسکن	کیفیت زندگی عینی
		خوب	۳,۶۵	دسترسی به خدمات	
		متوسط رو به خوب	۳,۳۸	حمل و نقل	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۷۹	امنیت اجتماعی	
		متوسط رو به ضعیف	۲,۶۶	اوقات فراغت	

مأخذ: مطالعات میدانی نگرندگان، ۱۳۹۵

کیفیت ذهنی زندگی

در بررسی معیارهای این متغیر از میان معیارهای مطرح شده، معیارهای اقتصاد خانوار، بهداشت محیط و نمای ساختمانی به دلیل عدم تأثیر معنادار بر متغیر کیفیت زندگی عینی و تأثیر منفی بر برارزهای تأیید مدل حذف شده است. طبق نتایج به دست آمده که

در مدل زیر نیز قابل مشاهده است، معیارهای فرهنگی اجتماعی با ۴۹ درصد، رضایت از خدمات محله با اندازه تأثیر ۱۹ درصد، سرزندگی محله‌ای با اندازه تأثیر ۱۶ درصد و رضایت از حمل و نقل عمومی با اندازه تأثیر ۱۲ درصد به ترتیب بر کیفیت ذهنی زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند.

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

(نمودار Baseline Comparisons) نزدیک به ۰/۹۰ و بیشتر هستند و شاخص‌های برازش مقتصد (نمودار Parsimony-Adjusted Measures) بزرگتر از ۰/۵۰ و همچنین شاخص RMSEA که مقدار ۰/۱۰۲ را نشان می‌دهد همگی تأییدکننده این نتیجه است که مدل تدوین شده قابل قبول تلقی می‌شود.

برازش مدل: شاخص‌های کلی برازش نشان می‌دهند که مدل اندازه‌گیری فوق تا حد زیادی قابل قبول است هر چند ممکن است با برخی اصلاحات جزئی بتوان آن را بهبود بخشید. نتایج نشان می‌دهد که نسبت کای اسکور به درجه آزادی (CMIN/DF= 2.875) است مقدار P آن کمتر از ۰/۰۵ بوده و معناداری آن را نشان می‌دهد. همچنین شاخص‌های برازش تطبیقی

CMIN

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	20	45.996	16	.000	2.875
Saturated model	36	.000	0		
Independence model	8	417.686	28	.000	14.917

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۵

جدول ۷: روابط بین معیارهای انتخابی با کیفیت زندگی ذهنی

		Estimate	S.E.	C.R.	P	S.Eestimate	اندازه تأثیر
سرزندگی محله‌ای	<---	.906	.237	3.830	***	0.40	0.16
رضایت از خدمات محله	<---	1.000				.44	0.19
حمل و نقل عمومی	<---	.907	.283	3.206	.001	0.35	0.12
فرهنگی - اجتماعی	<---	.717	.204	3.512	***	0.70	0.49
رفاه اجتماعی	<---	1.000				.96	0.92
خدمات تفریحی	<---	.902	.097	9.280	***	.64	0.41
خدمات تجاری	<---	.985	.096	10.249	***	.73	0.53
روابط اجتماعی	<---	1.000				.83	0.69
مشارکت	<---	.532	.147	3.626	***	.45	0.20
حس تعلق	<---	.642	.191	3.367	***	.36	0.13

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۵

جدول ۸: میانگین میزان متغیر کیفیت ذهنی زندگی

وضعیت کل	میانگین کل	وضعیت معیارها	میانگین امتیاز معیارها	معیار	متغیر اصلی
متوسط رو به پایین	۲.۸۷	متوسط رو به ضعیف	۲.۷۱	مسکن	کیفیت زندگی ذهنی
		ضعیف	۲.۴۵	سرزندگی	
		متوسط رو به ضعیف	۲.۸۲	رضایت از خدمات محله‌ای	
		متوسط رو به خوب	۳.۲۰	حمل و نقل	
		متوسط رو به ضعیف	۲.۸۹	حس تعلق	
		متوسط رو به ضعیف	۲.۵۶	روابط اجتماعی	
		متوسط رو به ضعیف	۲.۶۵	مشارکت	

مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۵

نتیجه

زندگی در محلات شهری با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (مطالعه موردی: محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان)، احدنژاد و دیگران (۱۳۹۴)، به این نتایج دست یافتند: اولاً میزان رضایت ساکنان بر اساس شرایط اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی در محله‌های برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه غیررسمی متفاوت است. ثانیاً کیفیت زندگی خانوار با سطوح مختلف وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، میزان درآمد، میزان سن، تعداد اتاق برای خانوار و تعداد خانوار در مسکن در محله‌های برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه غیر رسمی تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج تحقیق قدیری معصوم و دیگران (۱۳۹۳) با عنوان: "تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی (دهستان بلوران، استان لرستان)" حاکی از نامناسب بودن وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در روستاهای دهستان بلوران دارد. همچنین بین میزان جمعیت و کیفیت زندگی رابطه مستقیم معنادار آماری در سطح آلفا ۰/۰۵ وجود دارد، به طوری که با افزایش جمعیت، شاخص کیفیت زندگی نیز افزایش می‌یابد.

در پژوهش بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در محله‌های برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه‌های غیررسمی شهری (نمونه موردی: محله‌های کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان)، احدنژاد و همکاران (۱۳۹۵)،

یافته‌های تحقیق در بخش کیفیت عینی زندگی و پس از تحلیل‌های صورت گرفته مبین این است که، معیارهای امنیت اجتماعی با اندازه تأثیر ۶۳ درصد، کیفیت و عمر مسکن با اندازه تأثیر ۳۰ درصد، دسترسی به حمل و نقل عمومی با اندازه تأثیر ۲۶ درصد، دسترسی به خدمات شهری با اندازه تأثیر ۲۲ درصد و دسترسی به خدمات شهری جهت گذران اوقات فراغت با اندازه تأثیر ۱۷ درصد به ترتیب بر کیفیت زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند. در این بین مسکن و دسترسی به خدمات در وضعیت خوب، حمل و نقل متوسط رو به ضعیف و امنیت اجتماعی و اوقات فراغت در وضعیت متوسط رو به خوب قرار دارند. در بخش کیفیت ذهنی زندگی و پس از تحلیل‌های صورت گرفته مبین این است که، معیارهای فرهنگی اجتماعی با ۴۹ درصد، رضایت از خدمات محله با اندازه تأثیر ۱۹ درصد، سرزندگی محله‌ای با اندازه تأثیر ۱۶ درصد و رضایت از حمل و نقل عمومی با اندازه تأثیر ۱۲ درصد به ترتیب بر کیفیت ذهنی زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تأثیر می‌گذارند و حمل و نقل در وضعیت متوسط رو به خوب، سرزندگی در وضعیت ضعیف، مسکن، رضایت از خدمت محله‌ای، حس تعلق، روابط اجتماعی و مشارکت در وضعیت متوسط رو به ضعیف قرار دارند. در پژوهشی با عنوان: "سنجش کیفیت ذهنی

- ساماندهی فضاهای مستعد جرم و بزه به ویژه در فضاهای بین بلوک‌ها که عموماً تاریک و فاقد دید مناسب از درون واحدهای مسکونی هستند.

- برنامه‌ریزی و پیش‌بینی مراکزی در محله که به صورت شبانه‌روزی یا تا ساعات انتهایی شب فعال باشند، همانند خدمات و کاربری‌های سطح محله (مانند سوپرمارکت‌ها، اغذیه‌فروشی‌ها و...).

- تجهیز و تقویت فضاهای عمومی محله برای افزایش حضور ساکنان به‌خصوص نوجوانان و زنان در عرصه عمومی.

راهکارهای بهبود و ارتقای اوقات فراغت

- افزایش سرانه کاربری‌های مطلوب ساکنان محله همچون مراکز ورزشی، فرهنگی، فضای سبز و...
 - پیش‌بینی برگزاری نمایشگاه‌ها و مسابقات بازی کودکان و نوجوانان در پارک‌های محلی به صورت دوره‌ای.

پیشنهاد‌های کاربردی در بخش کیفیت‌ذهنی زندگی

راهکارهای بهبود و ارتقای سرزندگی محله

- پیش‌بینی فضاها و مبلمان مناسب برای مکث و تجمع ساکنان محله.

- ایجاد فضاهای چندمنظوره فرهنگی، آموزشی و ورزشی به منظور استفاده از فضا در تمام ساعت‌ها.

- تجهیز و تقویت فضاهای سبز محلی به منظور ایجاد جذابیت برای حضور پررنگ‌تر کودکان و زنان در این فضاها.

راهکارهای بهبود و ارتقای رضایت از خدمات محله‌ای

- ارتقای کیفیت کاربری‌های آموزشی در سطح محله.

- ارتقای کیفیت کاربری‌های درمانی در سطح محله.

- ارتقای کیفیت کاربری‌های ورزشی در سطح محله.

- ارتقای کیفیت کاربری‌های فرهنگی در سطح محله.

- ارتقای کیفیت کاربری‌های تجاری در سطح محله.

- ارتقای کیفیت کاربری‌های مذهبی در سطح محله.

به این نتایج دست یافتند که: بررسی تطبیقی بر اساس مدل‌ها نشان از وضعیت نامطلوب شاخص‌ها در محله اسلام‌آباد نسبت به محله کارمندان دارد و میزان اختلاف در شاخص‌های اقتصادی و کالبدی چشمگیر است. همچنین با تغییر هر کدام یک از شاخص‌ها، کیفیت زندگی آنها نیز تغییر می‌یابد؛ بنابراین باید نگاه‌های گزینشی را از میان برداشت و در جهت بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان برنامه‌ریزی‌های مطلوب تلاش کرد.

با توجه به نتایج به‌دست آمده در مرحله تحلیل و مشخص شدن میزان تأثیرات مؤلفه‌ها و وضعیت آنها از دید ساکنان می‌بایست اصلاح و یا ایجاد وضعیت مطلوب را رعایت کرد و اولویت نسبت به مؤلفه‌ها صورت گیرد، با این تفسیر که مثلاً در بخش معیارهای امنیت اجتماعی که تأثیرگذاری آنها ۶۳ درصد (بیشترین تأثیرگذاری در بخش کیفیت عینی زندگی) را دارد، صورت پذیرد. این اولویت‌بندی با در نظر گرفتن وضعیت مؤلفه از نظر ساکنان و درصد تأثیرگذاری آن می‌بایست صورت پذیرد؛ از این رو و با توجه به مطالب بیان شده پیشنهادها در جهت بهبود و ارتقای وضعیت کیفیت زندگی در محله ارائه می‌شود.

پیشنهاد‌های کاربردی در بخش کیفیت‌عینی زندگی

راهکارهای بهبود و ارتقای حمل و نقل عمومی

- جانمایی مناسب ایستگاه‌های اتوبوس در محله برای دسترسی بهتر به خدمات درون و برون محله‌ای.

- ایجاد شبکه پیوسته و منسجم پیاده و دوچرخه برای دسترسی به مراکز محله و زیرمحله‌ها.

راهکارهای بهبود و ارتقای امنیت اجتماعی

- بهبود وضعیت نورپردازی در محله و تداوم روشنایی در ساعات انتهایی شب.

- برنامه‌ریزی برای استفاده از زمین‌های بایر و متروکه داخل محله برای تأمین کاربری‌های مورد نیاز محله.

- سرائی، محمدحسین؛ کمال امیدوار؛ یحیی علیزاده شورکی (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی توسعه پایدار در محلات شهر تاریخی میبد، تحقیقات جغرافیایی. بهار ۱۳۹۲. شماره ۱۰۸.
- غلامی، محمد؛ غلامرضا زمانی (۱۳۸۹). مؤلفه‌های اثرگذار بر شکل‌گیری و رشد مناطق کلان‌شهری در ایران، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس. سال دوم. شماره ۶. صفحات ۲۲-۷.
- رهنما، محمدرحیم (۱۳۸۹). گذر از الگوی تک‌مرکزی به چند مرکزی، گامی در راستای تمرکززدایی و توسعه پایدار شهری مشهد و تعادل منطقه‌ای استان خراسان رضوی. مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد. صفحات ۱-۳۳.
- محمدنیای قرائی، فاطمه؛ مرضیه تیموری؛ محمدعلی خانی‌زاده (۱۳۹۵). بررسی کنش متقابل سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی (دو بُعد عینی و ذهنی) در محلات برنامه‌ریزی شده شهری، نمونه موردی: محله جاهدشهر منطقه ۱۲ مشهد. فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا.
- مهندسان مشاور نقش محیط (۱۳۸۹). طرح تفصیلی حوزه شمال غرب مشهد.
- ماجدی، سیدمسعود؛ عبدالعلی لهسایی‌زاده (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، مطالعه موردی در روستاهای استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۹. شماره ۴. ۹۱-۱۳۵.
- میری، غلامرضا (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، مطالعه موردی بخش پشت‌آب سیستان، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی. سال ۲. شماره ۴. ۲۵-۳۸.
- گروسی، سعیده؛ علی نقوی (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان، مجله علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی. شماره ۳۰ و ۳۱، ۶۱-۸۲.
- نوغانی، محسن؛ احمدرضا اصغرپورماسوله؛ مهدی کرمانی؛ شیما صفا (۱۳۸۸). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی. سال پنجم. شماره ۱. ۱۴۰-۱۱۱.

راهکارهای بهبود و ارتقای مشارکت

- آموزش و تعلیم شهروندان برای آماده‌سازی آن‌ها برای درگیر شدن در فرایند مشارکت و برنامه‌ریزی برای محله خود.
- افزایش مشارکت ساکنان در مدیریت محله به وسیله تقویت شورایی‌ها و شورای محله.
- تشکیل گروه‌های مردم نهاد با اهداف مختلف از جمله مشارکت در برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در تعامل با نهادهای بالادست.

راهکارهای بهبود و ارتقای حس تعلق

- ایجاد امکان ارتباطات و تعاملات رودرو و چهره به چهره در میان ساکنان.
- تشکیل گروه‌های محلی در میان رده‌های مختلف ساکنان از جمله گروه‌های جوانان، سالمندان، زنان و ...
- افزایش حس تعلق خاطر ساکنان و در نهایت حس مسئولیت‌پذیری در میان آن‌ها از طریق دخیل نمودن آن‌ها در ارائه طرح، اجرا و بهبود آن.
- استفاده از عناصر طراحی ماندگار در فضاهای عمومی برای افزایش خاطره‌انگیز بودن محله.

منابع

- عظیمی، آزاده (۱۳۸۹). ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری، ماهنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی شوراها، شماره پنجاه و پنجم.
- نوغانی، محسن؛ احمدرضا اصغرپور ماسوله؛ شیما صفا؛ مهدی کرمانی (۱۳۸۷). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد. مجله علوم اجتماعی دانشکده علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
- نجات، سحرناز (۱۳۸۷). کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن، مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران. دوره ۴. شماره ۲. صفحات ۶۲-۵۷.

- Ulengin, B., Fusun, U. & Umit G (2001). A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul, *European Journal of Operation Reasrch*, 130, 361-274.
- Oktay, Derya and Ahmet Rustemli (2010). Measuring the Quality of Urban Life and Neighbourhood Satisfaction: Findings from Gazimagusa (Famagusta) Area Study, *International Journal of Social Science and Hunanity Studies*, Vol 2, No 2.
- Marans, Robert W (2012). Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, PP: 9-22.
- Das, D (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati, *Social Indicators Research*, 88, 297-310.
- Shin, D. C., Rutkowski, C. P., and Park, C. M (2003). The Quality of life in Korea: Comparative and Dynamic perspectives", *Social Indicators Research*, 62-63(1), 3.
- Tesfazghi, E. S., Matinez, J. A., and Verplanke, J.J (2010). Variability of quality of life at small scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City". In: *Social Indicators research*, 98 (2010)1, PP: 3-88.
- Foo, T. S (2000). Sublective assessment of urban quality of life in Singapore (1997- 1998)". *Habitat international*, 24(1), 31-49.
- Teklay, Rishan (2012). Adaptation and Dissonance in Quality of Life: Indicators for urban planning and policy making, Enschede, the Netherlands, march.
- Cown, Robert (2007) . The Dictionary of urbanism, Tehran: Azarakhsh.
- سبکبار فرجی، حسنعلی؛ طاهره صادقلو؛ حمدالله سجاسی قیداری (۱۳۹۰). سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی: دهستان آق‌بلاغ استان زنجان، فصلنامه روستا و توسعه. دوره ۱۴. شماره ۴. صفحات ۲۷-۴۸.
- سند کاربردی میزگرد تخصصی توسعه محله‌ای، اسفند (۱۳۸۳). شهرداری مشهد.
- رضوانی، محمدرضا؛ علی‌اکبر متکان؛ حسین منصوریان؛ محمدحسین ستاری (۱۳۸۹). توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعه و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. سال اول. شماره دوم. صفحات ۸۷-۱۱۰.
- شکویی، حسین (۱۳۷۲). جغرافیای اجتماعی شهرها، چاپ دوم. انتشارات جهاد دانشگاهی.
- فنی، زهره؛ اسماعیل دویران (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی مردم محور (مشارکتی) در مقیاس خرد شهری (محله) نمونه موردی: محله اسلام‌آباد زنجان، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. شماره ۹۸. ۱۰۲-۷۹.
- سیف‌الدینی، فرانک (۱۳۸۵). فرهنگ واژگان تخصصی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، تهران. انتشارات آییژ.
- Philips, D (2006). Quality of Life: Concept, Policy and Practice, London, Rutledge.
- Liu, B (1976). Quality of life indicators in U.S metropolitan areas: A statistical analysis, New York: Rutledge.
- Wish, N.B (1986). Are we really measuring the quality of life? Well-being has subjective dimensions, as well as objective ones, *American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93-99.
- Dajian, Zhu (2010). Life quality is the uppermost goal of sustainable development, 2010 World Expo and Urban Life Quality in terms of Sustainable Development, china, Zhongshan North.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی